

ÉDESANYÁM.

I.

Egy hete csépeltek már a Jójárt tanyában. A tágas udvar közepén állott a masina; mind a kettő: a gőzgép is, meg az újfajta hadarószerkezet, amit az idén rendelt meg a jópálhegyi gazdaszövetkezet. Sietni kellett hát a munkával, mert Bakacsi keresztjeiből pergett már a szem, Csóti is leste a gépet, velük együtt még vagy hatan, a szövetkezet kiscgazdái. Sorba járt a cséplőgép, portáról portára, szeptember derekára el kellett készülni a munkával mindenütt.

— Na, embörök! — adta fel a szót ennek okáért a gazda és míg szalmaszállal piszkálgatta fogait, szétkémlelt az asztag árnyékában hűsülő munkásai között — hogy löszünk az éccakai pártival?

— Hát hogy lögyünk? — kérdezte vissza Róvó, az öregbéres és körülötte rábólintottak a többiek is, a lányok is, legények, asszonyok, vagy kilencen, akik hordták, adogatták, zsákolták a gabonát, a kazalrakók és a gépészek, mert nyilvánvaló volt, hogy éjtszaka is folytatni kellett a munkát.

Szép, nekivaló idő ígérkezett. Rekkenő augusztusvégi nap volt, semmi felhő az égen, szemernyi szél a letarolt földek felett; még jobb is ilyenkor az éjtszakai munka, ma meg éppen a telihold lesz a lámpás...

— Savanya, Prágai, mög Szél humhatnak egyet vacsora után — mutogatott szét a gazda a szalmaszállal az illetőkre — te is Vera, Örzse.

— Én is? — szólt most a legutoljára említett, egy szép, sudár barna leányzó a fehérnépek csoportjából — harmadik nap éccakázok már...

— Ahogy gondolod — rántott vállán a gazda, majd hamisan hunyorított egy szőkebajszos legényre, aki hasmánt nyúlt el a földön és két erős öklével támasztva fel állát, merően nézte a leányt.

— Mert te, Pista, vállalod, úgy-e? — fordult Jójárt a szőkebajszos felé.

A legény nem szólt, csak rábólintott.

Néhányan most felvihogtak, egy menyecske elkurjantotta magát:

— Nem bírja már a lelköm...

— Nehéz tehör a szerelöm — hangzott fel innen is, onnan is az incselkedés.

Mert Örzse és Pista jegyesek voltak, templomban is kihirdetett mátkapár, betakarítás után össze is költöznek majd és ilyenkor mutatja meg a lány, hogy jó asszony lesz belőle, hogy nem ijed meg a nagy munká-

tól és vállalják is erre a lányok ezt a próbatételnek beillő virtust, ha megszakadnak is bele.

Örzse elvörösödött és szólt.

— Beírhat engöm is Matyi bácsi . . .

Erre aztán Jójárt vette a plajbászt és odakanyarította a napszám-mutató irkába Örzse és Pista neveit is.

II.

Pedig az aratás rogyasztó, nehéz munka. Aki nem próbálta, nincs annak fogalma hozzá, milyen fáradalom ez, amely július első heteitől szinte szakadatlanul tart szeptemberig. Amikor a kaszások beállanak a rendbe és vágják, vágják naphajlatig, holdkeltéktől, hajnalokig, néhány órai alvással, evésidővel. Mi az, amikor a hangyányi emberek hét, nyolc, nekiveselkednek a tíz, meg húszholdas gabonarengeteg roppant tábláinak, levágják, megkévézik, keresztberakják, behordják, kicsépelik, asztagba építik az életet, a minden más élet elsejét és megindítóját, a gabonát . . .

Hány ezer suhintást tesznek meg a karok a nehéz kaszával, hány-szor hajlik meg és egyenesedik fel az asszonyi derék, amíg a keblekhez emelkedik a kéve és rásodródik a szalmakötél . . . A cséplőgép dobjának padkáján, fenn az emeletnyi asztag ormain, pelyvafelhő záporában, a lángoló tarló tüzes szegein, mezítláb . . . Kinek van fogalma arról, mi-csoda béketűrés lakozik ezekben az emberekben, mekkora alázat és kötelességtudás . . .

Dologidő . . . így hívják az esztendőnek ezt a forró szakaszát, amikor ég a munka . . . istenem, mintha égne is valóságosan, a hőség gyehennás kemencéje az ég és a föld, az agyvelőt bontogató verőfény, a tarlóról feláramló gőzök, a milliárd megölt gabonaszár kilehelt lelke, mint fülledt pára nehezedik a tájra . . . még este is, amikor féleszméletlenül lehullanak egymás mellé a rövid pihenőre . . . pár órát csupán, a hűvösödő hajnalig, amely harmattalan és forró, csak az alszél játszadozik a levelekkel, de hűsíteni, fölűdíteni nem tud.

— Auf ! Embörök ! — hangzik el a majdnem katonai vezényszó. — Tovább !

Tovább, mert vihar jöhet, mert a szem így is megszorult már a kalászbán, mert egyetlen nap mulasztása mázsákat határoz a végső eredményél és mert ezeken a heteken dől el a gazdálkodónak és a mezei munkásnak egész esztendei sorsa, kihozza-e a termés az árendát, az adót. A részarató és a béres most keresi meg a kibérelendő sajátföld árát, esetleg a vályogviskót is, amit kiver majd ősszel belőle a tíz körmével, most dől el, jut-e kalácsra és dióra karácsonykor.

Aratás van, hahó ! embörök, hajrá !

III.

Mikor a holdvilág verestányér képét felütötte a láthatár peremén, Örzse és Pista elvackolódtak az asztag tövében.

Igy szokás ez itten, nincs benne semmi kivetni való, hiszen majdnem embere-asszonya ők már egymásnak és a közös fészekre való a kettős keresmény.

— Nagy a termés — mondta csendesen a legény.

— Mögáldott bennünket a jó Isten — válaszolta a másik.

Aztán elhallgattak és mindkettő képzeletében fölépült a hajlék, a fészük . . . Szép piros cserépteteje van, szoba, konyha, kamara, ól is hátul és bazsarózsák, meg törökszegfűk a zöldrepingált ablakok alatt. Csak pár hét kitartás még, a végén vannak úgyis, talán kibírják erővel. Talán kibírják . . .

A legény tarkója alá párnázott karokkal hanyatt feküdt a szalmában, a leány ölbehullott karokkal ült még és az emberét nézte. Izmos, arányos testét, amely rezesen csillogott a holdvilágban, a homlokra hulló fürtöket, erős mellét, amelyen szétnyílt az ing és emelkedtek, sülyedtek a bordák . . .

— Szögény — sóhajtotta magában — hogy igyeközik, szenved.

Az udvarban, az asztagon túl bőgött a cséplőgép és panaszos, vontatott hangokat eregetett a kazánkürtő a tájék fölé . . .

— Bu-u-u-a-a . . . Bu-u-u-u . . .

Olyan volt ez a monoton zene, mint valami különös, pogány szertartás muzsikája. Afrika vad törzseinek gongjai szólnak így, a Cézárrok légióinak tubái üvöltöttek ehhez hasonlatosan Hispánia vadonerdőiben, a sivatagi oroszlánbőgése ilyen, vagy földrengéskor a hegyek gyomrának kordulása . . .

A mérhetetlen bánat és a panasz melódiája ez a hang, mintha a megkínzott élet sírna benne, a megölt búzaszálak egyesített hörgése áradna ki a kürtőn. . . mondják, hogy minden aratáskor valami áldozatot követel a munka, néha vészes szerűégéseket, hirtelen támadt jégverést, megvadult lovakat, emberhalált a korcsmai verekedéseken, de legtöbbször magában a gépben, a roppant szerkezet tiloló vasai között, a dob torkának halálalmába hullva . . .

* * *

Feljött a Sziriusz és oldalt láthatók lettek a Kaszások is, amint a Sántalány sündörög utánuk . . . Kis vékonysugarú csillagocska a Sántalány, olyan, mint a surbankó pesztra szeme villogása, ahogy az ételes szakajtóval alázkodik a rendet vágók után. A Göncölre felleget rakott épen valami nagyon magasan járó szél, a Fiastyúk meg épen nem látszott, pedig ott bujkál valahol a Tejút alatt, közel a csillagszekér rúdjához . . .

... Amint a legény így vizsgálta, nézegette az égi tájéket, megint csak eszébe jutott a leány, a párja.

Mosoly játszadozott az ajka körül és most nagyon boldognak érezte magát mellette ...

— Lám csak ... a lelköm — ajnározta szívében az érzést — hogy töri magát, hogy igyekszik ő is ... pedig megárthat néki a férfinak való nehéz munka.

Félálomban volt már és szinte a felrajzó alakoknak beszélgetett, amint hangosan mondta :

— Örzsi ... csak maradj, majd én ...

— Neköm szolt? — felelt a hangra a leány.

A váratlanul jött beszéd úgy riadt rá az elcsigázott emberre, mintha vad erővel felrázták volna. Összerándult és felkönyökölt :

— Mi az? Baj van? ...

Két sima kar fonódott a nyaka köré és a leány mellére hulló, alázatos feje a szétbomlott selyem hajakkal.

— Örzse ... egyetlenöm — ölelte át a remegőt és lassan eszméltre térve, a fellobogó vér ömlött el tagjain, a vér és a vágy, amelyet felgyújtott a füledt és babonás éjtszaka.

* * *

Lebillent már a Göncöl rúdja és napkelet iránt lilás derengés jelezte a közeledő hajnalt.

Jójárt jött, a gazda, hogy felkeltse őket.

A két ember egymás karjai között aludt. Örzse egészen odabujt embere mellé; finom dereka, a kék blúz és a kartonszoknya elveszett a szalmában csak kibomlott haja áradt el a legény mellén. Feketés és lágyan szétkanyargó fürtök, mintha el akarta volna takarni a födetlen mellet és az ölelő kart is leplezte volna, a leány karját, amely álomban nyúlhatott ki a legény fölé, hogy védje és tartóztassa.

Jójárt megállva felettük kettésodorta bajszát.

— Alszanak — mormogja és egy kicsit sajnálta is őket, amint a csizmaorral megbillentette a legényt.

— Auf, hé! — szolt — röggel van ... ráértök a télön ... de a gép nem vár — azzal elballagott.

Talpraugrottak.

— Az ám, — ropogtatta meg derekát a legény — elaluttunk ...

— El — súgta Örzse és elindult engedelmesen embere mellett.

Az udvar közepén bűgött a gőzgép. Lükő, a gépész vastag akác-hasábokkal etette a kemencét, surrogott az általvető szíj és a hatalmas lendítőkerék kékesen csillogott a vasszörnyeteg oldalán.

Pista felkapaszkodott az etető párkányára, Örzse helye a zsákolónál volt, idáig Kispéter és a Róvó gyerek szolgálta ki a masinát, őket kellett leváltani. Prágai adogatta a kévéket alulról. Repültek a szöke kötegek, Pista félkarral kapta el őket, lerántotta a szalmakötelet és

arányos, vigyázatos lendítésekkel bocsájtotta le a szétoldott kévét az etető torkán át a dobba.

Ütemre beosztott, egyhangú munka ez és mégis nagy figyelmet, ügyességet kíván. Vigyázni kell rá, hogy a gép etetése folytonos legyen, a gabonaszárak ne hulljanak csomósan alá, mert akkor törik a szalma és kalászban marad a szem. Néha a szíjjat is ledobja a gép zökkenése, ez idővesztés és mérég; másrészt nagy szégyen a munkásra nézve. Pistát különösen bántaná a dolog, rá mindjárt kirobbanna a csúfolódás: szerelmes a jámbor, betakarítás után megasszonyosodik... tehát vigyázni kellett...

Egy álló óra hosszáig nyugodtan ment minden. Egészen kivilágosodott már és még egy negyedóra volt hátra a reggeli pihenőig. Addig Pista el akart fogyasztani vagy két keresztre való kévét...

— Gyorsabban adja kend! — kiáltott Prágaira, — hamar kiürül a dob...

— Akko' mög szorul majd! — szuszogott Prágai letről és Pistában feltámadt a virtus. Meg akarta tréfálni és kifárasztani a legényt, aki jó kaszás volt ugyan, de a karjai alighanem gyöngék az emelgetésre...

— Tán kifulladtál, hé? — ingerelte.

— Én nem... csak té vigyázz!

— Mire?

— A lábad alá...

Pista hetykén felkacagott a dobogón... Jó, jó, gondolta és amíg fiatal testében szétáradt az erő, eszébe jutott hirtelen a nyakigláb Prágai ott alul... Láta, amint sóvárogva pislog Örzse után a bálban, fosztókákon, búcsúk alatt, mert járt a leány után ő is, a vetélytárs, csak akkor maradt el végkép, amikor Örzse is kimutatta, hogy nem szívelheti és amióta elgyűrűzték egymást. Hiábavaló vetélkedés volt ez, de Pista nem állhatott ellen a vágynak.

— Szóltál, Mátyás? — kurjantotta el megint magát.

— Mi a'? — morgott alul a másik.

— Kérdözöm, hogy szóltál-é?

— Nem én...

— Mer' akkorákat szuszogsz, hogy... és kacagott.

Prágai dühös lehetett nagyon, de ez csak a repülő kévékről látszott, amiket vad erővel hajított el a favelláról, Jancsi alig győzte elkapkodni őket...

Vagy tíz percig megint szó nélkül folyt a munka, bőgött a gép, kelepelt a polyvaverő, berregett a szelelő motolla...

Zúgott, remegett a behemót kerekesszekerény, benn a dobban surrogtak a vasrészek és finom porfelhő szállott fel a bűgő kráterből, amely felgomolygott a ragyogó levegőbe... a kelő nap sugárdárdái aranyos küllőket vágtak bele és a gépetető legény úgy állott ezekben a fellegekben, mint egy fiatal, megelevenedett bronzszobor...

— Birod-e Mátyás? — hangzott megint a kiáltása.

Ekkor, nem tudni hogy történt, egy eldobott kéve volt-e súlyos, vagy a dobás iránya érte váratlanul . . . hirtelen megtántorodott a legény ott a padkán . . .

— Jaj! — hallatszott tétován és nyomban utána egy tompa zuhanás zaja.

A gép mélyet hördült, valahol acélok pattogtak és a sivitva perdült le a szíj a lendítőkerékről . . .

A gépész ebben a pillanatban nyomta meg a tűzvész jelző gőzsípöt, az emberek felordítottak :

— Mi az? Hej! Beleesett! Gyorsan, az istenért!

A dob hídja üres . . . már nem mozdul egyetlen rész sem, csak a lokomotív befűtött ereje pörgeti az általvető kereket . . .

Valaki átbúvik a cséplőgép tengelyén, néhányan felkapaszkodnak az etetőkorlátig.

— Mi az, hát? — ordítja Jójárt, a megrémült gazda . . .

— Vér . . . hallatszik a gép alól . . . folyik a vére . . .

— Belesédült, — szörnyülködnek a dobkáva fölé hajolva.

Örzsé eszelősen hallja mindezeket. Szaladna, de nem tud, pár pillanatig, mintha mozdulna és elhajolna alatta a föld, az égen összezavarodnak a felhők és ő sikoltani akar, de csak nyöszörögve ennyit tud kiejteni :

— Irgalmas Isten! . . .

És egész hosszában végigzuhan a búzával telt zsákok mellett . . .

IV.

Nem lehetett segíteni rajta.

Mikor kiszedték a vasak közül, még élt. Iszonyú seb volt a bal hóna alatt, mindkét lábszárát összetörték a tiloló vasak.

Örzsét csak egy félóra múlva vették észre ott a zsákok mellett, akkor felloccsolták, talpraállították. A holttestet már nem láthatta, mert Jójárt befogatott időközben és elvitette Jancsi öregapjának, az öreg csősznek viskójába, ne késleltesse a munkát az orvos, meg a csendőrzárás, legalább a munkát be lehessen fejezni, ha már megtörtént a szerencsétlenség.

Felmosták hát a vért, másik legény állott a halott helyére, felrakták a szíjjat és megint belekezdett baljóslatú bűgásába a szörnyeteg :

— B-u-u-u . . . Bu . . . a . . .

A néma, robotos emberek szívében ráfelelt egy másik hang, egy mérhetetlen szomorú, bánatos nyöszörgés . . . de mit sem lehetett cselekedni, dologidő van, be kell takarítani az életet, akár gabonáról, akár másmilyen életről van szó . . . Végeredményben egyremegy, minek szünetet tartani benne . . .

—Hajrá! Tovább!

A leány ideglázba esett és hónapokig viaskodott a halállal. Karácsonyra be kellett vinni a városi közkórházba, ahol lassan magához tért. De nem bocsájtották el egészen a következő év májusáig — valami irgalmasszívű főorvos rendelkezett így a sorsáról, akinek elmesélték a szegény leány tragédiáját és aki megsajnálta.

— Na, nem kell azért búsulni, lelkem, — vigasztalták a kórházban, ahol csendesen dolgozgatott már, hogy meghálálja az ápolást és a kosztját.

— Benn marad a városban, majd elszerezzük valami jó úrihelyre cselédnek.

Itt a kórházban született meg a gyermek is.

Egészséges, pufók fiúcska volt, Örzsének majd megszakadt a szíve az örömtől, de a fájdalomtól is.

— Most már mitévő legyek, hogy nevelem fel, hogy vállaljam a világ előtt . . .

Csakugyan nehéz volt a helyzet.

Egy tisztos úriháznál kínálkozott is hely, ahol vállalták volna Örzsét. De a főorvos azt tanácsolta neki, hogy adja ki inkább a fiát valahova, felnevelni; inkább így keresse meg a költséget, mert a táblabíró szigorú és erkölcsös ember, talán nem venne házához szívesen egy esett leányzót. A porontyot kiadta hát egyik nénjéhez, a tanyára és megkezdte a szolgálatot Zsótér nagyságos úr házában.

* * *

Nem is cseléd, inkább afféle házvezetőasszony lett belőle. Megszokták és megszerették, alig mult el egy esztendő és szinte családtagnak számított. Akadnak még ilyen cselédek is, elvéve, vidéki kúriákban, ahol egy életre szokták vállalni a szolgálatot az alárendeltek, írás, cselédkönyv, szerződés nélkül.

Csendes, szorgalmas, szomorú fehérszemély volt Örzsé, azaz hogy Örzsé néni, ahogy Zsótér nagyságos úr szólította emiatt a szomorúság miatt, meg néhányan, akik eljárógattak a házhoz, öreg barátok, rokonság. Most már igen csak ritkán, félve legalább is, mióta özvegységre jutott a táblabíró, elkomorodott és magának élő lett maga is, legfeljebb vadászni járt ki a mezőkre ősztájon, meg a kaszinó tarokpartijához délutánonként; nyugalomba is azért nem vonult, mert félt, hogy nem tud mit csinálni a sok szabadidővel.

Bíró létére pedáns és szigorú volt az öregedő Zsótér, de emberes érzés lakozott szívében, mint a legtöbb törvényosztóiban, hiszen ők tudják legjobban, milyen esendők vagyunk és milyen gyarlandó minden a teremtett világban. Szenvedélye volt, hogy mindenáron meg akarta menteni a bűnöst; órákosszat beszélt a szürlopók és tilos legeltetésen rajtakapott parasztok lelkére — nagyobb ügyek ritkán akadtak a megyeszékhelyen — meg akarta javítani a bűnöst és hitt az igazságszolgáltatás javító erejében. Meglepő ítéleteiről sokat beszéltek

a város ügyvédei és döntéseit mindig helybenhagyták a magasabb bíróságok, ami nagy tekintélyt és megbecsülést szerzett neki.

Igy multak az évek nyugodalmas egyhangúsággal. A városban semmit sem tudtak a gyerekről, titokban tartotta azt Örzse nagyon, csak lopva látogatta meg néha, most már szegény Jancsi apjánál, a csőzsnél, mert a nénje nem vállalta tovább.

Kérték volna feleségül is sokan, de Örzse nem ment.

— Jó löszök én már csak úgy magamnak, — válaszolta a nógatásokra és senki sem sejtette, miért vállalja az örök pártát, miért hárítja el magától a komoly hajlandóságú férfiakat. Olyanokat is, mint Fördök Mártont, aki szabómester volt és a táblabíró ruháinak készítője, Lábadi Jóskát, a vármegyei hajdút — szép, deli özvegyember — sőt magát Vőneki Csont Istvánt is, a nagyvendéglő iccését, aki gazdag ember hírében állott és csinos tanyája volt a Jópálhegy-dűlőben.

— Ne erőltessönek, — szabadkozott — nem löszök én asszony ebbe az életbe' . . . hárította el a leány a noszogatót. Igy ragadt aztán rajta végérvényesen a «néni», amit különben béketúrással vállalt, nem tiltakozott ellene.

Senki sem sejtette az okát ennek az állhatatosságnak, titokban maradt az, pedig rá lehetett volna jönni könnyen, de arrafelé, a csendes mezővárosokban nem kíváncsiskodik bele senki a szerény mindenes-cselédek élete-folyásába és elmúlt cselekedeteibe.

Igy éldegélt Örzse egyedül a nagy keserű szegénnyel, ami ha nem is volt szegény a Legfőbb Bíró örök irgalmassága előtt, de mit várhasson a vétekből találtatott idelelni, a gyarlandó világ ítéletétől, még ha tele volna is a szíve bizalommal. Továbbra is titkolta a porontyot ; jól el volt rejtve a csőzsnél a szegény gyermek, az árvasággal született, akit ott is kereszteltek meg, s az anyai névből a Tápaít, az apjából csak az Istvánt kaphatta.

Apátlan-nyátlan az ilyen szerencsétlen már a megszületéskor. Tévedt fattyúhajtás, hivatlan jövevény, átokkal elegyes áldás. Nem anya neveli őket, úgy cseperednek fel irgalomból és azzal a számítással, hogy talán megszolgálják libaörzszéssel, varnyúkergetéssel, lóitatással-mivel a betevőt. Még szerencse, hogy fiúgyermek, könnyebben elkallódik a kívülső világban, de aztán ki a megmondhatója, hogy mi lesz belőle?

— Életömet adnám, ha mellette lehetnék — sóhajtotta sokszor Örzse néni a csendes, békességes évek alatt, ha a gyerekre gondolt. Lopva látogatta, nehogy megtudják itt a titkát, a városban, gazdája a bíró . . . mit képzelne ő róla, a föld alá sülyedne el szegényletében . . .

* * *

Nőtt, növekedett az anyátlan gyermek. Járt is iskolába, nem is, hancúrozott a kanászkölykökkel, tisztességet nem sokat szedegetett föl a bíbices sáskalegelőkön, a nevelőszülők viskója körül. Pedig az anyja megpróbált mindent. Kért, könyörgött a csőzsnak, tanítanának, nevelné

emberségre, hordta neki a megtakarított pénzecskéket. Mihaszna tahó-paraszt volt maga a császár is, nem rossz épen, de pálinkás, eszem-izom ember, olyan bánomisén-természetű, bizony csak elkutyult mellette az idegen poronty.

Mikor aztán lopogatni is elkezdett — tízéves forma volt abban az időben — és be is fogták a csendőrök valami lacibetyárkodás miatt, a megrémült anya behozta a városba és inasnak állította el bizonyos Bukocza Gergely nevezetű kalaposmesterhez, Felsővárosban.

De már nem segíthetett rajta. Legalább ekkor még úgy látszott.

A szeplős, nyurga siheder méginkább elvadult a lármás, ember-sokadalmas városi környezetben. Örzse, a szegény Örzse, ettől az időtől kezdett igazán nénivé, bánatos öregasszonnyá átalakulni. Beteg épen nem volt, elvégezte a dolgát is pontosan, épen csakhogy búskomorság jött rá, kicsattanó orcái elfogytak és elfehéredtek, sötét ruhákat vett magára mindig és éjszakákat sírt keresztül a különszobában, amivel gazdái megtisztelték.

— Mi lelte magát, Örzse? — kérdezte sokszor tőle a táblabíró —, ha beteg, miért nem szól, hiszen tudja, hogy szeretik itt magát, miért bánkódik, mi a panasz?

— Nincs énneköm semmi bajom — szabadkozott váltig.

— Ej-ej — csóválta a fejét a bíró —, mit csinálhatok, ha nem mondja meg, hogyan segíthetnék . . .

— Nem segíthet énrajtam senki . . .

— Hogy-hogy?

— Nagyon mögvert engöm az Isten . . .

De többet nem mondott sohasem. Ráhagyták. Jámbor, szorgalmas teremtés volt és ezután még a fájdalmait is eltitkolta, kétségbeesett hősies igyekezettel, mert azt hitte, hogy csak rontana sorsán a vallo-mással.

Képtelenül sokat szenvedett a siheder miatt. A vásott kölyök, mintha sejtette volna a tehetetlen gyöngeséget, most pénzekért kínozza és ő adott, adott, adott. Mindent kész volt nekiadni, a másvilági üdvöségét is, ha megjavíthatta volna, de nem használt ez sem.

Multak az esztendő, a csendes, nyugodalmas évek és Örzse néni, a szelíd, szomorú Örzse néni családtagi méltóságig emelkedett Zsótér táblabíróéknál. Hozzákerültek a kulcsok is a háziasszony halála után, ő vezette a háztartást pontosan, aprólékos, hű gondossággal. Voltak idők, amikor meg is enyhült hónapokig, a bíró rájött, hogy leveleket hoz neki a posta valakitől és az öregedő leány annak a valakinek küldözgeti a fizetését.

— Hát aztán, Örzse lelkem, az esküvőre én is hivatalos legyek ám — évődött vele gyakran.

Szegény ilyenkor elpirult, majd falfehérre sápadt, nem tudott válaszolni és elfutott, hogy kerülje a pillantást is.

— Ördög látott ilyen beteges szemérmességet — bosszankodott

a bíró, de megnyugodott, mert ismerte az egyszerű emberek zárkózottságát, ami a szív ügyeiben nem tűr semmi közlékenységet, sőt a legtöbb esetben konoksággá válik és sértésnek érzi a kíváncsiszkodást.

* * *

Egy késő őszi délután egymagában üldögélt Zsótér táblabíró úr a vadszőlős ambituson. Enyhe napsugár játszadozott a vérszínre vált levelekkel, a kiskertben még virítottak a törökszegfűk — a nagyságos asszony juccái és begóniái helyébe Örzse néni most szerény paraszti virágokat nevelt — boldog nyugalom mosolygott mindenfelől.

Egyszerre csak megállott egy ember a kiskapuban.

A bíró jól láthatta a levelek mögül, ő azonban elhagyatottnak gondolhatta az udvart, mert óvatosan betaszítva a rácskaput, belopakodott. Gondozatlan külsejű, húszévesforma csavargó volt, ruhája gyűrött, szalmás — ugyan melyik határ szérűskertjében hempereghetett —, haja a homlokára kócosodva . . . gyanúkteltő, szeplős ábrázat, savós, alkoholfátylas szemek . . .

— Ugyan mit akarhat? — hajolt előre a táblabíró és ideges érdeklődéssel követte minden mozdulatát.

A jövevény el akart surranni a kerti ösvényen, hátra, a ház mögé, ahol a színek és a hombárok állottak. Zsótér érces kiáltása épen a lugasfeljáró előtt állította meg:

— Megálljon, hé! Kit keres?

Hátrahőkölt a hangra és szemei ijedten fürkészték be a levelek mögé. Aztán hunyászkodva rántotta félre vállát, leemelte a kalapot és éneklő, alázatos hangon könyörgött:

— Szegény munkanélküli . . . beteg . . . Egy kis segítséget . . . az Isten nevében . . .

Zsótért elöntötte a méreg. Jócsontú legény és kéreget . . . rá-mordult:

— Miért nem dolgozik? . . .

— Nem kapok munkát, uram . . .

— Hazugság! Munkát mindig adnak, csak vállalni is kellene . . . ugy-e?

— Ismeretlen vagyok itt — rimánkodott amaz és sunyi tekintete körülfutott az ambituson, mintha keresne valakit.

— Nem szégyenli magát — dorgálta tovább Zsótér és a régi moralista lassan életrekapott a gondolatokkal, amik rögtön az emberjavítás felé irányították elhatározását —, hiszen fiatal és erős . . . nem érzi, mekkora gázság ez, önmagával szemben és mások előtt? . . .

— Higyjen nekem — rimánkodott a fiatalember —, én kész volnék, de ha nem adnak, ha nincsen . . .

— Hm — gondolkodott el a bíró. Láthatólag leszerelte ez a makacs állhatatosság. A szociális zavarok jutottak eszébe, a munkaalkalmak megfogyatkozása, sztrájkok, kizárások. Elvégre törekedni kell az objek-

tivitásra, igaza is lehet . . . viszont az ő városában . . . képtelenség . . . nahát, lássuk csak . . .

— Aztán, mióta van itt? — kezdte el megint.

— Ma érkeztem.

— Honnét?

— Szeghátrol.

— Foglalkozása?

— Kalapossegéd . . . elbocsájtottak . . .

— Jó, jó . . . várjon csak . . . hm . . .

A szeplősképű alázatba görnyedten pislogott és a bíró már pénz után kotorászott a mellényzsebében, amikor hirtelen eszébe vágódott valami.

— Hát csakugyan vállalna munkát, mi?

— Kész örömmel — volt a válasz.

— Na, jól van . . . hát addig is, amíg nem kap másutt . . . megkezdheti mindjárt nálam. Épen behordták a télirevaló tűzifámat. Ha felvágja, felaprítja, megfizetem . . . na?

A siheder fanyalogva mondta :

— Igenis . . . köszönöm.

— Hát ez rendben volna. Jó napszámot adok . . . majd meglátom, talán nagyobbat is a szokottnál . . . hiszen vannak esetek, nem mondom . . .

Ezzel fennhangon kiáltott :

— Örzse néni ! Jöjjön csak, Örzse néni !

Pár néma perc, a csavargó idegesen villogott a kiskapu felé.

Jött az asszony.

Mikor észrevette a kéregetőt, a fiát, halálsápadtan dermedt a küszöbre, felnyilott szájában megfagyott a sikoltás, de Zsótér nem vett észre semmit, nyugodtan rendelkezett :

— Nézze, Örzse néni, ez a fiatalember majd betakarítja a tűzifát . . . Felfogadtam. Adja ki neki a fűrész és a baltát, aztán ennivalót is kap. És feljegyezi pontosan, hány órát dolgozik naponta. Ha akarja, elkezdheti mindjárt — fordult a legény felé.

— Igen — dadogta a munkábacseppent.

Azzal elvonultak. Elöl az anya, támolygó, gutaütött lépésekkel, utána a fia.

Kisvártatva fűrészelés hangzott fel a hátulsó udvarból, majd nehéz baltacsapások, órákhosszat, egészen késő alkonyatig.

A táblabíró boldog megelégedéssel tette le az estilapot, amikor megint előkerült a jövevény.

— Na, itt van egy kis pénz, barátom — mondta neki —, vegyen szállást magának és reggel korán folytassa tovább . . .

* * *

Reggel korán be is állított megint.

Vidám volt, hetyke mozdulattal billentette rá kalapját a tábla-

bíróra, aki ebben az időben már az ámbituson üldögélt, olvasmányaiba mélyedve, vagy a «Jogi Szemle» részére küldendő cikkeit készítette el. Ebben az időben épen az «Emberiesség a jogszolgáltatásban» című nagy tanulmányának befejezésén dolgozott és optimista felfogását szinte eldöntötte a véletlen eset ezzel a munkátkereső legénnyel.

— Lám, lám, — mélázott el most is — milyen nagy dolog az emberi részvét és jóakarát. Humanitást és könyörületet kell vinni a merev formák közé, a jól alkalmazott pártfogás, a segítség és a jóakarát sokszor nagyobb eredményt ér el, mint a megtorlás kegyetlen szigorúsága. Ez a siheder, cinikus csavargó bizonyára, ismerem ezt a szeplős-arcú, koravén, alkoholista típust. Nyugodt lelkiismerettel le lehetne tartóztatni és kiderülne rá néhány lopás, vagy szélhámosság. Itt véletlenül megrekedt, ebben a városban, jó csillaga elibém hozta és én rákényszerítettem a munkára. Egy szép napon rájön majd, hogy az élet biztosabb így, normális keretek között, munka árán megváltott feltételekkel. Megszokja a munkát, megbecsüli az ellenszolgáltatást és a bért, amit verejtékével érdemelt meg. Visszatér önérzete és az emberi méltóság tudata, amelyet meg kell becsülni az alacsonyorsú bérmunkásnál épúgy, mint a kiváltságosaknál.

A bűn és az emberi gyarlóságokkal való hosszú, hosszú bibelődés valóságos filantroppá alakította a táblabíró. Ezt ugyan leplezte mindig, a törvényosztó hideg és mord szigorúságát erőltette magára, de a vármegye vagabondjai ismerték és hálát adtak a véletlennek, amely eléje adta ügyüket.

Ezt a fiatalembert kísérletnek szánta. Nem firtatta multját, neve után sem érdeklődött, de elhatározta, hogy állást szerez neki valamelyik kalaposnál, sőt segíteni is fogja, ha kell valami pénzceszkével is. Embert formál belőle, megment a társadalomnak egy veszendőt. Bárcsak valamennyit meg tudná ilyenformán javítani.

Hátrádólt kertiszékben és hallgatta a fűrész nyiszorgását, amint a szilánkok sikoltoztak az acélpengén, amint dobogott a fejsze és tompán puffogtak a lehulló fahasábok.

— Kínosan megy neki, — gondolt részvétellel a verejtékezőre, — sokat pihen . . . persze, nem szokta még meg . . . na, majd idővel.

Elcsodálkozott, amikor a fiú üdén és frissen jött elő az ebédért, hogy vidáman füttyörészik és cigarettát füstöl, míg Örzse néni hajlott, fekete ruhás alakja elébeteszi a tányért a szín elé terített konyhaasztalára.

— Már meglátszik a kedélyén a léleknevesítő elfoglaltság, állapította meg egy ízben, amikor hátrakerült a színekhez, ahol különben csak igen ritkán fordult meg, — más az arckifejezése is, határozottan szimpatikusabb . . .

Örzse néni alig mutatkozott ilyenkor.

— De mi lelte ezt az elsavanyodott fehérszemélyt megint, — emlékezett a táblabíró, — mintha elhanyagolná a házat mostanában. Az már

még sincs rendjén, hogy elfelejt mosdóvizet készíteni, mint ma reggel is... na, majd szólok neki...

Nem szólott persze, inkább utánafényesítette a cipőket, megtörülgette maga a borotvát, leporolta az íróasztal tetejét.

— Öregszik szegény — nyugtatta el a zsörtölődést — mostanában olyan beteges a színe. Hej... bizony... megöregszünk lassan.

Harmadnap, amikor a teát felszolgálták, mégsem hagyhatta szó nélkül:

— Valami baja van, Örzse, látom..., miért nem szól, ha beteg valaki csak megmondhatja, nézze meg az ember!

Az asszony összerázkódott. Tágranyílt, alázatos szemeit az urára függesztette és könyörgött:

— Igen... a derekam... mostanában... de semmi az, volt már máskor is... elmúlt.

— Azért, mert nem szeretem a néma kínlódásokat, tudja, hogy ki nem állhatom ezt a szokását.

Örzse néni keskeny ajkai körül a szepegő sírás görcsei táncoltak. Olyan szánandó és elesett volt a szegény, amint ott állott hajlott derekával, keskeny válláival, a fejkendő alól kilebegő tincseivel.

— Őszül — vette észre a táblabíró és mert enyhíteni akarta a szelíd dorgálást, évödni kezdett:

— Mondja csak Örzse néni, hány éves maga mostan?

Csodálkozó pillantással meredtek rá a szürkekék szemek.

— Nacsak, nekem megmondhatja, nem árurom el...

— Nem is tudom, hirtelen... talán harminc...

— Ugyan?... harminckilenc?

— Annyi még nem... harmincnégy.

— Lehetetlen... hiszen maga őszül már...

Örzsi néni feje aláhanyatlott és az ezüstös, de még most is dús, selyemfonatú fürtökkel együtt kibuggyantak szemeiből is a könnyek. Visszatartott, fuldokló zokogás volt, de még ez is alázatos, szinte hangtalan, csak a vézna vállak rázkódtak bele és az ökölbeszorult ujjakon látszott valami vad erőlködés...

— Ej, ej... ne sírjon hát — vigasztalta — nem akartam megbántani, na... Tréfa volt az egész... nézze csak, kedves, jó Örzse néni... meg aztán nem is az ősz haj számít, hanem a szív... az nem vénül meg soha... úgy-e, ... na, jól van hát...

Az asszony kitámolygott.

— Ostobaság volt — dühösködött magára a táblabíró — ismerhetném a bogarait... áldott jó lélek... nem érdemelte.

És elhatározta, hogy nem szól neki többé, inkább elvégzi helyette azt a kis munkát, amit feledékenységből elmulaszt.

Csakhogy erre nem lett ezután alkalma Zsótér táblabíró úrnak. Ettől a naptól kezdve ragyogtak a poharak megint, pehely sem volt a szőnyegek, porszem a bútorokon, rozsa a borotván. Multak a napok

ütemes egyhangúsággal és nagyszerű arányokban bontakozott, fejlődött az «Emberiség a jogszolgáltatásban» című tanulmány.

* * *

Október közepére el is készült, ugyanazon a napon, amikor a favágó beállított a jelentéssel:

— Mondani jöttem tisztelettel, hogy elkészültem a favágással . . .

— Na, ennek, fiatal barátom, nagyon örülök. Láska, ilyen szorgalommal kell azután tovább is . . . de mondja csak, talált-e már munkát a saját mesterségében?

— Még nem . . .

— Ejnye, ejnye, ez a hiba . . . mert állandóan nem tarthatom, beláthatja . . .

A legény csak állott, nem felelt.

— Furcsa . . . majd utánanézek magam is. Akarja?

— Köszönettel venném . . .

— De addig mit csinál majd?

— Nem tudom . . .

— Baj, baj — gondolkodott el a táblabíró. Viszont most már elbocsájtani nem akarta így. A sorsa kezdett beleszövődni az ő elvonult életébe, de leginkább hozzátartozott ama tanulmány alapeszméjéhez, amely kibontva ragyogott már a megoldott probléma szövevényében.

— Hát ez nagy baj, de nem orvosolhatatlan. Várjon csak . . . mi is van most, október . . . a kertet is fordítani kellene . . . elvállalhatja? A szivattyúskutat is, igen, azt is ki akartam tisztíttatni, bemeszlni a házat . . . van itt munka elég, na, mit szól hozzá?

— Elvállalom!

— Nagyon jól van — és kezét nyújtotta neki, amit a legény vonakodva fogadott el és mintha a szokatlan mozdulatra el is pirult volna.

— Na, áldja Isten.

Az ajtóban utánakiáltott:

— Megkapta a járandóságát?

— Igen . . .

— Van valami panasza, kívánsága?

— Nincsen.

— Hát ahogy megegyeztünk, csak jöjjön, szívesen látom.

A legény behúzza maga mögött az ajtót és a táblabíró szívét újra elöntötte a meleg vérhullám. Lehúnyta szemait és hátradólt a karoszékekben.

— Milyen jól esik jól cselekedni — adta át magát az érzés simogatásának — ha ezt tudnák az emberek, valamennyi ember . . .

V.

Felásta a kertet, kitisztította a szivattyúskutat, bemeszelte a házat. Decemberben jártak már ekkor és egy napon bekopogott a legény a táblabíró úr dolgozószobájába.

— Na, mit kíván? — kérdezte tőle Zsótér szívélyesen.

— Búcsúzni jöttem és megköszönni nagy jószágát.

— Semmi, semmi . . . de mihez kezd most már?

— Beállottam egy kalaposműhelybe, régi mesterségem, kevés fizetés, de biztos . . .

— Tehát, Isten áldja . . . és dolgozzon szorgalmasan. Béketűrés és munka az élet, nem vonhatja ki magát alóla senki. Kívánom, hogy szerencsével járjon.

Elment és a táblabíró úr azon az estén befejezte a nagy tanulmányt. Valóban nagyszerű, alapvető munka volt, valóságos gyöngyszeme a jogi irodalomnak. Országos sikert aratott vele és a főváros legnagyobb szakfolyóíratára kért engedélyt a mű közzétételére.

A kalaposlegénnyel ezután még két ízben találkozott Zsótér táblabíró úr. Pár hónap múlva egyszer, tavaszra hajló meleg délelőtt volt — a hetipiacon, mestere sátorában árult a segéd.

— Na, hogy megy a sora? — ereszkedett szóba vele a bíró, amikor megismerte és fogadta illedelmes köszöntését.

— Köszönöm, most már jól . . .

Zsótér meglepődve vette észre, hogy pártfogoltja külsőleg is teljesen megváltozott. Jó ruhája volt, mozdulatai nyugodtak, beszéde komoly, szinte választékos, szemeiből pedig eltűnt az a zavaros, tétova kifejezés, amely annyira feltűnő a jellemükben gyenge és szesz italokkal mértéktelenül élő embereknél.

— Ezt megjavítottam — sétált el meglegedve a táblabíró, miután kezét fogott a fiatalemberrel.

* * *

Következő találkozásuk igen szomorú körülmények között történt. Örzse, a szegény jó Örzse néni temetésén.

Egy hónapig tartott csak a betegeskedése, szinte óráról-óra soványodott, esett össze az árva. Zsótér kihivatta betegágyához a legkiválóbb orvosokat, mindhiába.

— Valami különös idegsorvadás — mondták sorra és tanácsstalanul — úgylátszik menthetetlen . . .

De Örzse nem panaszkodott, az egész betegség alatt nyugodt volt, béketűrő, sőt sugárzott is elvékonyodott kis madárorcája a boldogságtól.

— Nyugodtan halok én meg, jó uram — szolt még az utolsó napon is — most már nyugodtan . . .

Meggyónt, megáldozott, felvette a halottak szentségét is és reggelre megállott a szívverése.

Mikor koporsóba tették, mosolygott . . .

A temetőben Zsótér nagyságos úr és még néhány ismerős kísérték ki Örzse nénit.

— Szelíd teremtés volt — bólogattak a sír körül és amikor elkezdett a koporsóra dübörögni a hant, Zsótér nagyságos úr hátamögött mély, hörgésszerű csuklással sírás riadt fel.

A kalapossegéd volt, tiszta feketeruha rajta, odaborulva a szomszédsír kriptapárkányára és egész testét az a hirtelen feltörő keserves zokogás rázta.

A sírt körülállók rápillantottak, mit keres itt ez az ember, miért sír? . . .

Zsótér megérintette a vállát, a fiatalember felpillantott.

— Maga is eljött?

Nem tudott válaszolni, csak bólintott . . .

Mikor vége volt a szertartásnak, kifelé menet mégsem állhatta meg a táblabíró, hogy ki ne kérdezze. Különösnek tetszett nagyon . . . elvégre Örzse néni harmincöt éves is elmúlt és ez a fiatalember alig több tizennyolcnál . . . miért siratja tehát ezt a nőt, milyen kapcsolat volt közöttük . . . lám, milyen furcsaságokat produkál az élet . . .

Messziről került hozzá a kérdésekkel :

— Látom, hogy változatlanul jól megy a sora, bizonyára jók a kereseti viszonyok . . .

— Igen — válaszolta a fiú csendesen és míg egymás mellett haladtak, a bíró lopva figyelte kisírt, fájdalomfátyolozott szemeit, az ütköző bajuszkát a remegő ajkak felett.

— Hihetetlen — képedt el a bíró és már tudni vélte az elhúnytal való vonatkozást is.

— Semmi kétség. A szegény, elhagyatott nő megismerte és meg-sajnálhatta ezt a sihedert. Akkor, a favágásnál, a kert fordításánál, mikor náluk dolgozott.

— Látja ! — ugrott át hirtelen a bíró gondolata a kedvenc témára, a kéregetőre, akiből kísérleti esetet csinált — látja, mégis csak jó volt akkor azokat a munkákat elvállalni nálam . . .

A legény most hirtelen megállott és szólt :

— Meg kell mondanom végre — kezdte — hogy mindent megtudjon a nagyságos úr . . . hiszen mégis csak így sikerülhetett az a jócselekedet, áldja meg érte az Isten . . .

— Nem értem, mit kell megmondania !

— Az én munkavállalásomat a favágással, ásással, meszeléssel . . .

— Hát igen, ha akkor nem kezdte volna el, talán ma is csatngolna még városról-városra, nyomorban, munka nélkül, becstelenül.

A gyászruhás szeméből újra megindult a könnyeszivárgás, de már nyugodtabban válaszolt :

— Bizony, akkor kezdődött el . . . azokon a napokon, hogy kinyílt a szemem és hogy megjavultam.

— A munka a legjobb gyógyszer . . .

— Hát, ami azt illeti, nagyságos uram, nem vágtam én akkor fel egyetlen darab fáját sem, akkor még nem . . .

Zsótér megdöbbenve bámult rá:

— Nem vágta? . . . nem maga vágta? . . . hát a kertet, a kutat?

— Azt sem . . .

— Képtelenség, kicsoda hát akkor?

A fiú felzokogott és eltakarta arcát két tenyerével.

— Ő . . .

— Örzse néni?

— Igen . . .

— Mondja meg hát végre, kije volt magának ez az asszony?

Egyetlen szóval felelt a fiatalember, de a félig elfulladt, félig elsuttogott hangokban benne remegett a megváltott ember minden fájdalmas hálája és szeretete:

— Édesanyám . . .

Terescsényi György.

ALM.

*A havasok, mint dóm-pillérek állnak. Körötte vén fenyőgerenda-háznak
Alkony rózsállik az Ahorn-tetőn. Búsa-homlokú, nehéz tehének
Lejjebb borókabokrok, térdelők, Kővér gyepen némán kérődzének,
És fenyvesek fölnyúllan adorálnak. S a vajverő legények dudolásznak.*

*Fehérfogú, bajúszos ajkukon
Tájszó vadméze csurran vastagon,
Amíg a forró tejlepényre várnak.*

*A fáradt nap, amint a mélybe tűnik,
Még megcsókolja ájtalos belüül
A kormos Gáspár—Menyhért—Boldizsárnak.*

Tirol.

Sik Sándor.